

Секція: Державне управління, самоврядування і державна служба

Романенко Євген Олександрович

доктор наук з державного управління, професор, проректор,

Заслужений юрист України

Міжрегіональна академія управління персоналом

ORCID: 0000-0003-2285-0543

м. Київ, Україна

Щокін Ростислав Георгійович

доктор юридичних наук, доцент,

Заслужений працівник фізкультури та спорту України, Президент

Міжрегіональна академія управління персоналом

ORCID: 0000-0002-0836-8315

м. Київ, Україна

Дацій Олександр Іванович

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи

Міжрегіональна академія управління персоналом

ORCID: 0000-0002-7436-3264

м. Київ, Україна

Мірошніченко Олексій Валентинович

кандидат економічних наук, Заслужений економіст України,

виконавчий Віце-президент Конфедерації роботодавців України, Президент

Інститут професійних кваліфікацій

ORCID: 0000-0001-7184-9560

м. Київ, Україна

Колишко Родіон Анатолійович

кандидат юридичних наук, директор

Інститут професійних кваліфікацій

ORCID:0000-0003-3981-3888

м. Київ, Україна

Притоманов Сергій Олексійович

кандидат фізико-математичних наук, доцент, Віце-Президент

Інститут професійних кваліфікацій

ORCID: 0000-0003-2628-4788

м. Київ, Україна

НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ СТРАТЕГІЇ ЄС

Розвиток людського потенціалу, системи підготовки, професійної перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів залишається однією з найбільш гострих проблем української економіки й набуває особливого значення в умовах інноваційної економіки. Рада Європи затвердила навчання протягом життя як один з основних компонентів європейської соціальної моделі. Таке навчання не обмежується лише сферою професійної освіти; воно також є критичним чинником у сферах зайнятості й соціального забезпечення, економічного зростання і конкурентоспроможності. Оскільки Україна суттєво відстає від розвинених країн у рейтингах якості і конкурентоспроможності робочої сили, актуальним є нинішні пріоритетні напрями розвитку системи професійно-технічної освіти які передбачають відповідність запитам ринку праці, підвищення інноваційної сприйнятливості, модернізацію навчальних програм і матеріалів, реконструкцію навчальних корпусів й оновлення обладнання закладів професійно-технічної освіти, підвищення кваліфікації

педагогічного персоналу, підвищення зарплат для скорочення дефіциту педагогічних кадрів.[1]

Підтримуючи проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року та результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, викладені у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна», Президент України указом в вересні 2019р. затвердив та зобов'язав Кабінет міністрів України забезпечувати дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року. «Цілі» передбачають обов'язковість інтегрування національної системи освіти у європейський і світовий освітній простір. При цьому, визначається наступний напрям державної освітньої політики - п.4. «забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх».[2]

Ідею про неперервність освіти деякі дослідники знаходять ще в у стародавніх філософів - Конфуція, Сократа, Аристотеля, Солона, Платона, джерелом якої є релігійно-філософські уявлення і вчення про постійне духовне вдосконалення людини. Попередником сучасних поглядів на неперервну освіту вважається Я.А. Коменський, який зазначав, що кожний вік підходить для навчання і в людини в житті взагалі немає іншої мети, крім навчання. З економічної точки зору важливість і необхідність розвитку безперервної освіти в індустріально розвинутих країнах обґрунтовується за допомогою концепції «людського капіталу» (Т. Шульц, Г. Беккер, У. Боуен та ін.), а також взаємоконвертованості економічного, соціального і культурного капіталів (П. Бурдьє). Освіту розглядають як один з найважливіших чинників соціального розвитку, що методологічно пов'язано з концепціями «єдиного індустріального суспільства», «постіндустріального суспільства», «технотронної ери» тощо. У західній соціології, наприклад, досить поширеною є теза американського соціолога,

автора теорії постіндустріального суспільства Д. Белла про те, що рівень здобутої людьми освіти є вирішальною передумовою їх соціального становища [3]. Перша ж серйозна наукова розробка теоретичних основ безперервної освіти була здійснена таким вченим як П. Ленгранд, Неперервна освіта розвивалася, з одного боку, як педагогічна концепція, а з іншого - як феномен практики. З промисловою революцією XIX ст. пов'язаний розвиток освіти для дорослих як наслідок динамічних змін у науці, техніці, соціально-економічних відносинах.

Для визначення категорії безперервної освіти використовується ряд термінів. У сучасній літературі можна зустріти такі стійкі сполучення, як «освіта дорослих» (adult education); «продовжена освіта» (continuing education); «подальша освіта» (further education); «відновлювана освіта» (recurrent education) як освіта протягом всього життя шляхом чергування навчання з іншими видами діяльності, головним чином з роботою; «перманентна освіта» (permanent education); «освіта протягом життя» (lifelong education); «навчання протягом життя» (lifelong learning - LLL). У кожному із цих термінів зроблено акцент на певній стороні явища, але загальною є ідея довічної незавершеності освіти для дорослої людини.

За останні десятиліття кардинально змінилася система генерації і передачі знань, а їх обсяг багаторазово зріс. Сьогодні не можна за 5–6 років підготувати людину до професійної діяльності на все життя. Нині щорічно оновлюється близько 5% теоретичних і 20% професійних знань. Одиниця виміру старіння знань фахівця, прийнята у США (зниження її на 50%) унаслідок появи нової інформації, показує, що за багатьма професіями цей період настає менш ніж за 5 років, тобто стосовно до нашої системи освіти часто раніше, ніж закінчується навчання [4]. Отже, розв'язання означеної проблеми можливе шляхом переходу до навчання протягом усього життя

людини, за умов, що базова освіта періодично оновлюється і доповнюється відповідними програмами додаткової освіти.

Безперервна освіта розвивалася як феномен практики, а також як педагогічна концепція. Вперше ця ідея була концептуально оформлена та представлена на конференції ЮНЕСКО в 1965 р. видатним теоретиком безперервної освіти П. Ленграндом. На підставі його розробок були сформовані рекомендації з даного питання. У 1972 р. ЮНЕСКО робить наступний крок: відбувається слухання доповіді комісії, яку очолював Е. Фора, на тему: «Вчитися, щоб бути». З середини 1970-х рр. ідея безперервної освіти знаходить свою підтримку майже в усіх країнах і стає основним принципом освітніх реформ [5].

Концепція LLL з часом змінювалась. У 1970-1980-х рр. безперервна освіта була орієнтована на надання непривілейованим верствам населення можливості зміни свого статусу за рахунок підвищення освітнього рівня. На початку 2000-х рр. освіта протягом життя розглядалася переважно як засіб адаптації трудових ресурсів до швидких технологічних змін. Сьогодні в концепції LLL посилюються мотиви особистісного зростання. Опитування, проведене серед громадян країн ЄС, засвідчило, що 70 % опитуваних людей виявили бажання вчитися. При цьому 80 % вважають, що освіта має покращити їх професійне життя, а 72 % – особисте [5].

Значний внесок у розробку теорії безперервної освіти вніс Р. Даве, який під безперервною освітою розумів процес вдосконалення особистого соціального і професіонального розвитку протягом усього життєвого циклу індивіда з метою підвищення якості життя як людей, так і колективів [6, р.34]. Даве також визначив двадцять п'ять ознак, що характеризують безперервну освіту, серед яких найважливішими є: охоплення освітою всього життя людини; розуміння освітньої системи як цілісної, що включає дошкільне виховання, основну, повторну, паралельну освіту і об'єднує,

інтегрує всі її рівні та форми; включення в систему освіти, крім навчальних закладів, формальних, неформальних і позаінституціональних форм освіти.

Ці теоретичні положення лягли в основу реформування національних систем освіти у світі (у США, Японії, Німеччині, Великій Британії, Канаді, країнах Східної Європи і "третього світу").

Усвідомлення важливості освіти протягом життя для людського розвитку призвело на початку XXI століття до модернізації європейської політики у сфері освіти. Лісабонський саміт Ради Європи у березні 2000 року прийняв «Меморандум освіти протягом життя» (A Memorandum of Lifelong Learning) [7]. В Меморандумі підкреслюється, що безперервна освіта повинна стати головною політичною програмою громадянського суспільства, соціальної єдності й зайнятості. Визначення безперервної освіти включає: отримання ступенів та дипломів у вільний час; професійні курси, в тому числі з метою підвищення кваліфікації персоналу; освіта для дорослих; друга освіта інше. Також у Меморандумі було визначено шість принципів безперервної освіти.

Принцип 1. Нові базові знання і навички для всіх. Мета: гарантувати загальний неперервний доступ до освіти для отримання й поновлення навичок, необхідних для включення людини в інформаційне суспільство. Підсумкові документи Лісабонського саміту відносять до таких навичок комп'ютерну грамотність, іноземні мови, технологічну культуру, підприємництво та соціальні навички.

Принцип 2. Збільшення інвестицій в людські ресурси. Мета: значно збільшити інвестиції в людські ресурси для підняття пріоритету найважливішого надбання Європи – її людей. В останніх документах ЄС пропонується підвищувати капіталовкладення в людські ресурси, діючи на основі соціального партнерства і поширюючи досвід передових компаній.

Принцип 3. Інноваційні методики викладання й навчання. Мета: Розробити нові методології навчання для системи безперервної освіти

протягом життя. З розвитком інформаційного суспільства освітні технології стають усе більше орієнтованими на користувача. Методи навчання як у формальній, так і в неформальній системі освіти повинні орієнтуватися на користувача, змінюватися в напрямку особистісної мотивації, критичного мислення й уміння навчатись.

Принцип 4. Нова система оцінки отриманої освіти. Мета: Докорінно змінити підходи до розуміння і визнання навчальної діяльності та її результатів, особливо у сфері неформальної та інформальної освіти. Визнання такої освіти допоможе підвищити мотивацію до безперервної освіти. Актуалізується потреба у розробці якісної системи «Акредитації попередньої і неформальної освіти» (Accreditation of Prior and Experiential Learning – APEL).

Принцип 5. Розвиток наставництва й консультування. Мета: забезпечити кожному протягом усього життя вільний доступ до інформації про освітні можливості та до необхідних консультацій і рекомендацій. Має бути створена постійна консультаційна служба, яка надаватиме рекомендації в сфері освітнього, професійного та особистісного розвитку і буде орієнтована на інтереси та потреби активного користувача.

Принцип 6. Наближення освіти до місця проживання. Мета: наблизити освітні можливості до місця проживання споживачів за допомогою мережі навчальних та консультаційних пунктів і використання інформаційних технологій. Маючи свободу пересування люди не повинні, однак, бути змушеними залишати своє рідне місто чи село для отримання якісної освіти.

Принцип «навчання впродовж життя» сьогодні діє в усіх цивілізованих країнах, оскільки в умовах інформаційного соціуму кожна людина постійно відчуває брак певних знань і має потребу в їх регулярному оновленні. Зростає кількість людей, які продовжують освіту і освоюють нові професії або підвищують кваліфікацію. Це відбувається з багатьох

причин: існуючі професійні знання швидко застарівають; популярні у попередні часи професії стають незатребуваними; людина втрачає інтерес до тієї професії, якою вона займається, або прагне підвищити якість професійних знань.

У змісті безперервної освіти прийнято виділяти три основні значимі компоненти, пов'язані з навчанням дорослого населення:

- навчання грамотності в широкому сенсі, включаючи комп'ютерну, мовну, соціальну та ін.;
- професійне навчання, що включає професійну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації (job qualification);
- загальнокультурну додаткову освіту, не пов'язану із трудовою діяльністю (life qualification).

Відповідно, за цілями, які ставляться й реалізуються в системі неперервної освіти, її умовно можна поділити на три складові. Перша складова системи освіти протягом життя – додаткова професійна освіта – сприяє формуванню професійної основи кадрового потенціалу сучасної високотехнологічної економіки. Споживачами послуг даної частини системи неперервної освіти є соціально адаптована частина населення, яке отримує освіту послідовно на всіх її рівнях.

Друга частина системи освіти протягом життя забезпечує різноманітним групам населення можливість адаптуватися до мінливих умов життя. Ця підсистема передбачає освіту, спрямовану на адаптацію й реабілітацію соціальних і професійних груп, не здатних самостійно пристосуватися до швидкозмінного соціального середовища. Крім того, до цієї підсистеми залучаються громадяни, що через різні причини не мають доступу до формальної системи професійної освіти, що створює для них загрозу десоціалізації.

Третя складова системи LLL забезпечує задоволення різноманітних індивідуальних освітніх потреб громадян, наприклад, мовну підготовку,

отримання психологічних, культурологічних та інших знань, комунікативних навичок, спеціальних умінь тощо.

Основними шляхами реалізації програми безперервної освіти є такі: забезпечення наступності змісту та координації навчальної діяльності на різних етапах освіти, що є продовженням попередніх; формування потреби й здатності особистості до самонавчання; оптимізація системи перепідготовки працівників і підвищення їх кваліфікації; створення інтегрованих навчальних планів та програм; запровадження і розвиток дистанційної освіти; формування системи навчальних закладів для забезпечення освіти дорослих відповідно до потреб особистості та вимог ринку праці.

На жаль, на відміну від розвинених країн Заходу, де в останні десятиліття відбулася зміна державних пріоритетів на користь інвестицій у галузі, що формують людський капітал, в Україні спостерігається зменшення капіталовкладень у сфері, котрі в подальшому здатні сформувати інноваційну модель економічного розвитку нашої держави. Отже, концепція навчання впродовж життя вже стала реальністю, а в майбутньому її значення буде постійно зростати. Система професійної освіти, що існувала у нашій країні в минулому, не повною мірою задовольняє потреби теперішнього часу і не буде прийнятною у майбутньому. Треба переглянути ідею про те, що базова освіта, яку отримує людина у молодому віці, є достатньою підготовкою для трудової діяльності впродовж життя, а тим більше – для досягнення життєвого успіху.

Неперервна освіта не може розглядатися тільки як варіант чинної на сьогодні освітньої системи чи обмежуватись аналізом освіти дорослих. Йдеться не лише про компенсацію можливих недоліків базової освіти та прискорення професійної адаптації робітників і спеціалістів до виробничо-технологічних умов і потреб різних галузей народного господарства, які постійно змінюються. Ці завдання самі по собі досить важливі і

вирішуються за допомогою системи підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів - складника системи єдиної системи освіти. Сьогодні найважливішим завданням саме неперервної освіти визнається створення умов для всебічного гармонійного розвитку кожної людини незалежно від віку, попередньо здобутої професії або спеціальності, місця проживання, але з обов'язковим урахуванням її індивідуальних особливостей, мотивів, інтересів, ціннісних настанов: метою неперервної освіти є розвиток особистості в періоди як її фізичного і соціально-психологічного дозрівання, розквіту і стабілізації життєвих сил та здібностей, так і старіння організму, коли на перший план висувається завдання компенсації функцій і можливостей, що втрачаються.

Література

1. Романенко Є.О., Дацій О. І., Мірошніченко О. В., Колишко Р.А., Притоманов С. О., Щокін Р.Г. Особливості розвитку публічно-приватного партнерства у системі модернізації професійно-технічної освіти в Україні // Проблеми модернізації України : [зб. наук. пр.] / МАУП. К.: МАУП, 2008. Вип. 10: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. "Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів" м. Київ, МАУП, 19 березня 2020 р. / редкол. : М. Н. Курко (голова) [та ін.]. 2020. С. 69-71.
2. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року // Указ Президента України від 30 вересня 2019 року №722/2019.
3. Bell D. Gryaduschee postindustrialnoe obschestvo: Opyit sotsialnogo prognozirovaniya (The coming post-industrial society: experience of social forecasting). М.: Academia, 1999. 956 p.
4. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. Аналітична записка: Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/>

5. Bezperervna osvita (Continuing education). URL:
<http://www.users.kpi.kharkov.ua/lre/bde/ukr/iol/13.htm> 3.
6. Dave R. N. Foundation of Lifelong Education: Some Methodological Aspects / R. N. Dave. Hamburg, 1976. 344 p.
7. A Memorandum on Lifelong Learning // Commission of the european communities. URL:
http://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf